

iespionied

grafilka

ISSN 1407-3250

#4 (12) 2000

Album amicorum

AJA TAIMIŅA

*No mīlas tās, ko cēliniekam
 Ir liktens labvēlīgs reiz sūtījis,
 Nu dārgas atmiņas par rīmi palikušas.
 Laiks nespēs atmiņas vairs dzēst,
 Un kāda vara - ciēsās saites raisīt.
 Tad bieži skatienu šai lapai pievēršot,
 Ik reiz par draudzību nu pieminat.*

*(J. Parraua ieraksts
 M. Engelhartas albumā, 1841)*

vēsture

J. Parraua ieraksts
 M. Engelhartas albumā, 1841

Draudzības pieminēklis. Akvarelis no
 M.A. Galanderes albuma, Rīga, 1794

«Augšamcelšanās! Turpinājums!»
K. Veimana veltījums
M.A. Galanderai,
Rīga, 1794

Matildes Engelhartas
atmiņu albuma lapa ar matu
šķipsnu rotājumu, Rīga, 1839

T. Dēbnera albuma vāks ar 1851. gadā darinātu stikla pērlišu izšuvumu

Teoloģijas students, virsnieks, tirgotāja kundze, meitene no senas, dižciltīgas dzimtas, topošais ārsts, augstākās sabiedrības dāma, ķīmiķis–farmaceits, universitātes profesors un mūslaiku skolniece *tinīte*, vēl citi un citi... Kam tāds uzskaitījums un kas gan varētu būt kopīgs tik atšķirīgiem ļaudīm? Tos nevieno nedz nodarbošanās, nedz vieta sabiedrībā, arī ne dzīves laiks.

Un tomēr – kas? Gan jaunajam teologam sešpadsmitajā gadsimtā, gan medicīnas studentam septiņpadsmitajā, gan muižniecei un farmaceitam astoņpadsmitā gadsimta beigās, un arī skolniecei divdesmitā gadsimta izskaņā – ikkatram no tiem ir piederējis kāds savdabīga veida rokraksts – albums. Šoreiz ne par balto plāksni senajā Romā, kur ar melnu krāsu ierakstīja valdības ziņojumus un amata vīru sarakstus (tā skaidro jēdzienu *album* latīņu valodā) un ne par albumos glabātajiem fotogrāfiju, pastkaršu, marku, vizītkaršu krājumiem.

Te – veltījums grāmatai ar baltajām lapām, kur piemiņai ierakstīja savu vārdu ar kādu izteicienu – atmiņu albumam, kas latīniski saukts *album amicorum*, vāciski – *Stammbuch*, bet latviski – atmiņu jeb piemiņas albums; tam rokrakstam, ko tagad mēdz dēvēt arī par atmiņu kladi. Daudzi ironiski teiks – tas jau tikai sentimentāls jaunu meiteņu nieks; kā gan tāds salkanu pantiņu kopojums var radīt nopietnu pētniecisku interesi? Te nu būtu vietā ielūkoties kaut dažās enciklopēdijās, lai noskaidrotu, ka izplatītais, *a priori* izveidojies priekšstats par atmiņu albumu kā par maznozīmīgu un pat triviālu būtu jāpārskata.

Tātad, atmiņu albums ir: «zināmā grāmata, kas darināta no laba rakstāmpapīra un iesieta gulus oktāvformātā, ko universitāšu

studenti un ceļotāji piedāvā profesoriem un citiem ievērojamiem un mācītiem ļaudīm, lai tie ierakstītu tajā par piemiņu savus vārdus, ģerboņus un simboliskus vēlējumus, reizēm pievienojot tiem kādu atgādinājumu par ceļojumu» (1748), «grāmata ar pašrocīgiem draugu un labdaru izteikumu ierakstiem» (1798).

Lielā Meijera konversācijas leksikona izvērtajā aprakstā atmiņu albums raksturots tā: «Ielākoties grezni veidots albums, ko kāda persona iekārtojusi, lai sakrātu tajā savu tuvinieku, paziņu un izcilu laikabiedru ierakstus. Šādi ieraksti lielākoties ir dzejā un prozā izteikti vēlējumi albuma īpašniekam, sakām-vārdi, sentences, nereti pazīstamu dzejnieku citāti, bet bieži arī pašsacerēta dzeja. Tie atgādina par kopējiem pārdzīvojumiem, ir nopietni, bet sastopami arī joki un pārdroši izteikumi. Bez tam albumos atrodami zīmējumi un nošu pieraksti. Senāk atmiņu albumi bija plaši izplatīti, tagad gan kļuvuši reti sastopami un tos iecienījuši lielākoties jaunieši» (1909). Respektablā vācu enciklopēdijā jau tolaik vērtē atmiņu albumu kā kultūrvēsturiski nozīmīgu parādību.

Atmiņu albumi ir nopietnu starpzinātņu pētījumu priekšmets, darba lauks paleogrāfijas, ģeoloģijas, heraldikas pētniekiem, valodniekiem, bibliogrāfiem, grāmatniecības un bibliotēku vēsturniekiem, tāpat muzikologiem un teologiem. Studentiem piederējušie spilgti liecina par studentu sadzīvi un gaitām, tā kalpodami izglītības vēstures izpētei. Tie dokumentē sava laika literāro gaumi, izteiksmes veidu un mākslas stilu, atspoguļo rakstītāju pasaules uzskatus un dzīves izjūtu, ideālus, vērtību kritērijus. Savukārt, veltījumi un izvēlētie citāti oriģinālvālodās (latīņu,

grieķu, ebreju, pat visai eksotiskās, piemēram, arābu) demonstrē klasiskās izglītības vērtības, gluži tāpat kā barokālās vārdu spēles – anagrammas un hronodistihi – liecina par rakstītāja literārajām spējām un prāta asumu. Spalvas vilcienu ritms pārliecinoši vēsta par kaligrāfa prasmi un pat par rakstītāja temperamentu. Kā vēsturnieks, tā muzeja darbinieks un autogrāfu cienītājs novērtēs izcilas personības – literāta, zinātnieka, mākslinieka – pašrocīga ieraksta vērtību.

Augstvērtīgi izcilu mākslinieku darinājumi, tāpat kā nezināma diletanta rokai piedāvājami akvareļi, zīmējumi, sēpijas, izdaiļo vai katru albumu. Te atrodamas ielīmētas gravīras, siluētportreti, no papīra izgrieztas monogrammas, veidojumi no matiem – sīki gredzentiņi un bizītes, kāds trausls herbarizēts rozes vai neaizmirstules zieds... Izsmalcinātu iesējumu cienītājam par prieku mazā grāmatīņa varēja greznoties sarkanos, ar zeltītiem ornamentiem rotātos safjāna vākos, kādai senākai tās melni zeltītos ādas vākus satur četras sarkanas zīda lentes, kas tikušas sasietas pušķos. Bet neiesietās autogrāfu lapīņas ar zeltītajām maliņām glabājas elegantā marmorētā kartona futrālī vai kārbīnā, kas rotāta ar krāsainām stikla pērlītēm, vai arī gaišzilā sudrabā izšūtā zīda somiņā.

Tāpēc atmiņu albumi pelna ievēribu, bet līdz ar to arī nopietnu un mērķtiecīgu izpēti, kas realizējas publikācijās un katalogos. Piemēram, Stokholmas karaliskās bibliotēkas albumus reģistrē 1998. gadā izdots bagāti ilustrētais katalogs, arī Nirnbergas un Štutgartes bibliotēku atmiņu albumu kolekcijas atspoguļotas vairāksējumu iespiestos katalogos.

Interneta lietotājiem pieejama informācija par 300 Eiropas, ASV un Austrālijas bibliotēkās, arhīvos un privātkolekcijās atrodamiem 7300 albumiem. Ziņas datu bāzei «Repertorium Album Amicorum» sagatavo un papildina Erlangenas universitātē (www.phil.uni-erlangen.de) Internetā par albumiem atrodamas dažāda satura ziņas, kas domātas gan kolekcionāriem, bibliotēku un muzeju darbiniekiem, gan jauku pantiņu cienītājiem.

Daudzo ierakstu vidū vienam ir īpaša nozīme. «Berliner Zeitung» 2000. gada augustā vēsta, ka nupat Veimārā J.V.Gētes–Fr.Šillera arhīvā atgriezies unikāls vācu kultūras dārgums – J.V.Gētes dēla Augusta atmiņu albums. Šis rokraksts 1999. gadā piedāvāts Sotheby izsolē un novērtēts par 50 000 līdz 70 000 angļu mārciņām. Savulaik albums ticis uzdāvāts Ā.Hitleram, kas rokrakstu novēlēja «Reiha muzejam», vēlāk tas nonācis

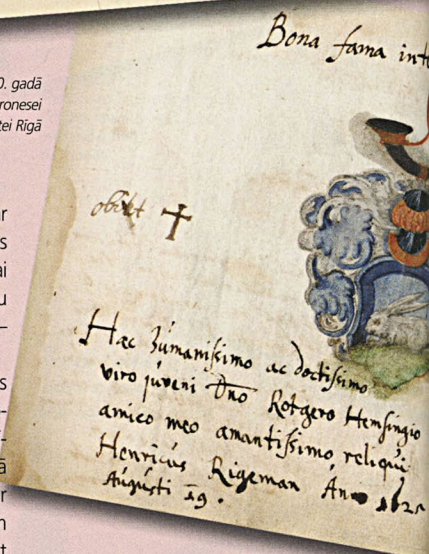

Pazīstamā Šveices rakstnieka K.F.Meijera Cīrihē 1890. gadā rakstīta dzejola autogrāfs un akvareļi – veļījums baronesei Kitiļai Engelhartei Rīgā

privātkolekcijā. Laikraksts ziņo, ka tagad ar Veimāras Klasiku fonda un Vācijas valdības palīdzību slavenais albums iepirkts par visai pieņemamu summu, tas ir, – 50 000 vācu markām. – Tā ir mūsu zvaigzņu stunda, – teikuši arhīva darbinieki.

Jaunās informācijas tehnoloģijas iespējas kārdina, un tiek radīti atmiņu albumi elektroniskajā formā. Rakstītāju loks nu ir nesalīdzināmi plašāks – katrs, kas ielūkojas šādā interneta albumā, jau var atstāt liecību par sevi nepazīstamajam un nekad nesastaptajam albūma īpašniekam. Tikai – ko te vairs piebilst par savstarpējo attiecību kvalitāti...

Baltvācu vēsturnieku un kolekcionāru interese par senajiem atmiņu albumiem atdzīvojas 19. gs. beigās. Tam spilgta liecība ir 1883. gada Vēstures un senatnes pētītāju biedrības sarīkotā Rīgas kultūrvēsturiskā izstāde, kuras nolūks bija «veicināt un paplašināt mūsu pagātnes vēstures izpēti jebkurā iespējamā veidā». Izstādīti tika 13. – 19. gs. dokumenti, manuskripti, grāmatas, gravīras, portreti, monētas, sudrablietas, arī brīvmūrnieku aktivitātes, kopumā ap 2500 eksponātu. Iespiests katalogs uzrāda divdesmit divus 17.–19. gs. albumus no privātkolekcijām un Vēstures un senatnes pētītāju biedrības krājumiem ar ievērojamu literātu autogrāfiem un izcilu mākslinieku zīmējumiem. Tie piederējuši vēlāk pazīstamiem Rīgas, Vidzemes un Kurzemes garīdzniekiem, tirgotājiem, pedagogiem, bet tolaik Eiropas universitāšu studentiem, Arī K.Dreilingam, H.Depkinam, N.Skadeiskim, A.Proismanim, G.Bergmanim.

«Laiņajam un mācītajam jauneklīm kungam Retgeram Hemsingam, manam vismīļākajam draugam – Henriks Rigemans, Rīgā 1625. gada 19. augustā» (ieraksts R.Hemsinga albumā)

Kurzemes literatūras un mākslas biedrības bibliotekārs un gleznotājs Jūlijs Dēriņš 1887. gadā apraksta tolaik Kurzemes provinces muzejā atrodamo Kurzemes hercoga Pētera galma maršala Heinriha Ofenberga (1752–1827) albumu, novērtējot 78 vērtīgos H.Ofenbergam vēltos slavenu un mazāk zināmu vācu, itāļu, franču mākslinieku akvareļus, skices un zīmējumus, tostarp arī A.Kaufmanes, A.Grafa, D.Hodovecka, J.R.Fisli, V.Šadova darinātos.

Par albumu lapām priecājies arhitekts, mākslas vēsturnieks Vilhelms Neimanis, kas laikraksta «Rigaer Tageblatt» mākslas pielikumā 1907. gadā trīs turpinājumos rakstījis gan par jau pieminētajiem H.Ofenbergam, gan Rīgas aptiekāram J.J.Fosam (1736–1794) un mācītājam Liborijam Bergmanim (1754–1823)

H. Veirauhs
akvarelis māsas
A. Veirauhas
albumā.
Viborga, 1806

Henriette Veirauha
(portrets no
A. Veirauhas albumā)

piederējušajiem krāšņajiem albumiem no Mākslas muzeja krājumiem. Plaša atmiņu albumu kolekcija kādreiz piederējusi senas Rīgas dzimtas pārstāvim pedagogam A.V. Holanderam (1796–1868).

Rīgas pilsētas bibliotēkas direktors vēsturnieks Nikolajs Bušs 1901. gadā vēsta par līdz šim nezināmu J.G. Herdera 1781. gadā sacerēta dzejoļa autogrāfu, kas ierakstīts rīdzinieka J.G. Gerikes albumā (tajā atrodami arī J.V. Gētes un Kr.M. Vilanda veltījumi teoloģijas studentam J.G. Gerikem).

Tagad albumi atrodami daudzviet – gan Valsts Mākslas muzeja, gan Rīgas Vēstures un kuģniecības muzeja, Latvijas Valsts vēstures

arhīva kolekcijās, tomēr vairāku savlaik izstādīto un publikācijās pieminēto albumu likteni un atrašanās vieta nav noskaidrota.

Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodalīša 16.–18. gs. Baltijas atmiņu albumu kolekcija, kas tika pārmanota no Rīgas pilsētas bibliotēkas, spēj piesaistīt pētnieku ievēribu. Par Rīgā dzimušā Kēnigsbergas pilsētas ārsta Retgera Hemsinga (1604–1643) medicīnas studiju gaitām Leidenes, Greifsvaldes, Anklamas universitātē, par dzimtajā pilsētā palikušajiem un ceļojumos sastaptajiem draugiem liecina autogrāfi viņa albumā (no rīdziniekiem var pieminēt kaut tikai Hermaņa Samsona un Doma baznīcas kantora Jakoba Lotihija ierakstus 1625. gadā). Kā universitāšu profesori, tā viņu divdesmitgadīgie studenti brīvi rakstījuši latīņu valodā, citējuši Bībeles tekstus grieķu un ebreju valodā. Ieraksti apstiprina, ka poliglotti lepojušies ar franču, krievu un pat arābu valodā paralēli rakstītiem vēlējumiem. Vēlāk melnā ādā iesietais sējums pabijis, domājams, līdz ar R. Hemsingu arī Itālijā – Florencē un Padujā (jāpiebilst, ka jaunais ārsts bijis pazīstams ar G. Galileju), apceļojis Angliju un Franciju un atgriezies Rīgā. Visbeidzot R. Hemsings praktizējis Viļņā, tad Kēnigsbergā

un bijis pilsētas ārsts Āltštātē. «Sors mea in manu Domini» – «mans liktenis Kunga rokās» skan kāda rakstītāja atgādinājums R. Hemsingam, un apliecinājums tam ir ārsta dzīvesstāsts. R. Hemsinga albumu grezno vairāki barokāli krāšņi heraldiski zīmējumi, tostarp rīdzinieku K. Dreilinga, T. Ramma, H. Rigamana ģerboņi. Savukārt 45 klāt piesietās vara gravīras – Eiropas pilsētu prospekti ar cilvēku tīkumus un vājiņas tēlojošām simboliskām figūrām priekšplānā un pamācošām asprātīgām četrindēm ņemtas no D. Meisnera izdevuma «Thesaurus philopoliticus» (Franfurte pie Mainas, 1624–1626). Atmiņu albumā, kas piederējis Vidzemes ģenerālsuperintendentam mācītājam Heinricham Brīningam (1675–1736), atrodami gan Vitenbergas studiju biedru, gan universitātes profesoru ieraksti. H. Brīninga un R. Hemsinga albumu vērtību apliecina tas, ka daudzu autogrāfu rakstītāju uzvārdi atrodami K.G. Hejera (Jocher) iespaidīgajā, daudzkārt no jauna izdotajā biogrāfiskajā enciklopēdijā «Vispārējais mācīto viru leksikons» (Leipciga, 1750–1751), kas ietver 76 000 šķirkļus.

1783. gadā K.G. Zontāgs, pirms uzsākt teoloģijas studijas Leipcigā, atvadās no saviem Pfortas skolas biedriem un skolotājiem un arī skolas rektora J.G. Geislera, lūgdams to autogrāfus. Bet pats sava atmiņu albuma pirmajā lapā ieraksta ar tušu zīmētā simboliskā daudzības pieminekļa plāksnē vārdus: «Svēta ir daudzība un pateicība». Vēlākajam Vidzemes ģenerālsuperintendentam, literātam, laikraksta «*Rigaische Stadtblatter*» dibinātājam un izdevējam tad ir tikai astoņpadsmit gadi. Rīgas mastu škirotāja, izbēguša latviešu dzimzemeņa dēlu D.H. Grindelī, kas 1776. gadā dodas studēt uz Jēnu, pavada albuma lapinās vācu valodā rakstīti mātes un māsas sirsnīgie vārdi. Pirmā latviešu dabaszinātnieka, Pēterburgas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekļa D.H. Grindeļa albumā saglabāties viņa studiju laika Jēnas skats akvareli. Par Tērbatas universitātes studentu ideāliem un noskapojumu liecina 1810.–1813. gadā tapšie ieraksti M.J. Volfelda albumā, savukārt zīmējumi rāda buršu sadzīves ainas – jautru studentu orķestra koncertu Domkalna parkā un izbraukumus ar laivu.

Vairāku jaunu dāmu atmiņu albumi 18. gs. beigās – 19. gs. sākumā patētiski, bet saturiski ļoti atbilstoši nosaukti par «draudzības pieminekļiem», ļauj izjust dzejā un zīmējumos izteiktās dziļi personiskās, pat intīmās noskaņas. Smalks, kaligrāfiski skaidrs ir izvērsto vēstījumu, dzejojumu un atmiņu skiču rokkraksts, simboliskiem motīviem pārbagāti akvareļi un zīmējumi, kam jāliecina savstarpējas draudzības, uzticības un mīlestības nezūdošais

spēks, lai arī pieminot skumjas par gaistošo. Klasicistiski sentimentāli draudzības pieminekļu, mēlestības altāri, urnas, nemirstības, augšāmcelšanās simboli, mitoloģiski tēli (Venēra, Minerva, Amors), romantiskas pastorālas ainavas un idealizētas kalnu panorāmas, viduslaiku pilsdrupas, siluētportreti (A.Veirauhas albumā (1806.g.) atrodams siluets, kam ir izmantota sudraba folija) bagātina vai katru smalkādā iesieto albūmu. Nereti pati albuma īpašnieci ir visai romantiski noskaņota – kādai albums darināts sakarā ar iesvētībām, citai gaidāmas laulības. Tā 1825. gada 8. februārī kāzu dienas ritā mātes raksta meitas Jūlijas Veirauhas–Rozenas albumā izjustus vārdus: «Tavā laulību dienā, tava likteņa krustpunktā esot, es rakstu šīs rindas; atmiņas par to būtisko mirkli vēlāk radīs nelielu interesi par mazo lapiņu. Šīs dienas skaidrība un mierīgais klusums ir tavu nākamo dienu skaistuma simboli.»

leraksti atmiņu albumos kļūst arvien personiskāki, patiesas jūtas un sirsnību neslēpj barokāli svinīgu un formālu vārdu pinumi senās valodās kā 17. gs. veltījums. Par cilvēcisko attiecību intimitāti liecina 19. gs. vidus aizraušanās ar matu izstrādājumiem, kas ietekmējusi arī atmiņu albūma lapiņas veidolu – līdzās dzejai nu ir rakstītāja matu bizītes, matu gredzentiņi vai pat nesen mirušā brālīša gaišo matu šķipsniņa (V.Krepša albumā 1834. g.). Un ko gan vēl vairāk var dāvēt draugam par piemiņu kā daļiņu no sevis (arī nepastartināti tuzstāmi tveramo)! Albumu lapās uzstāmi akvareli zīmēti raibi bidermeijera ziedu pušķi no neaizmirstulēm, rozēm, tulpēm un hiacintēm, zīda diegiem izšūti neaizmirstuļi zariņi līdz ar lūgumu: «atceries, neaizmirsti mani». Un istās rozēs – kādreiz ar mēlestību dāvātas – sarkanas, smaržīgas, bet nu – trauslas, sažuvušas, gatavas sabirst putekļos no viena pie-skāriena.

Vai mums sadzirdams Fr.Vijona kaislīgais un skumjais jautājums «Balādē par seno laiku dāmām»: «Kur Arhipiāda, Taīsa – / Šīs daijās māsas – ir šobrīd?» līdz ar atbildi: «Ai Princi, straujā laika skrejā / Pēc viņām šodien taujāt lieki! / Tās paliks vienīgi šai dzejā. / Bet kur gan tagad pērnē sniegi?» Un vai pagājušo gad-simteņu dāmas zināja, ka atbildēt Vijona jautājumam varēs saglabātās atmiņu albuma lapas, un bieži tieši tās būs vienīgā paliekošā liecība par Amēlijas, Henrietas, Jūlijas vai Marijas dzīvi.

Kāds, kas dziļi izjutis dzīves likumsakarības, zināja, ka vienīgais, ko mums nevar atņemt, ir mūsu atmiņas. Mazajos oktāvfōrmāta albumos tad nu koncentrējusies augstvērtīga gaišu atmiņu esence. «Skaistums mirdz man /

«Trīs lietas pasaulē ir, kas ved pie mākslas, laimes un goda – dzīvot ar mēru, cītīgi studēt un Dievu pielūgt». D.Meisnera gravīra ar Heidelbergas prospektu no R.Hemsinga albuma (ap 1625. gadu.)

kā ceļniekam tāla gaisma maldu ceļos. / Parādu nasta – mākonis smags / guļas uz pleciem, / tomēr tam neaptumšots cauri vienmēr / skaistums staro,» 1884. gadā teicis vācu dzejnieks O.E.Hartlebens. Atmiņu skaistuma tāla gaisma atspīd arī mums – tiem, kas pieskārušies senajām rokrakstu lapām.

Un ļoti gribētos ticēt tam, ka atmiņu albumi ir tikai nelieluļotas draudzības pieminekļi, kas apliecina dziļas un noturīgas jūtas, neveltotu godbijību un cieņu, labvēlību, patiesas sirsnību, uzticību un mēlestību. Arī patiesas mākslas vērtības un nezūdošus estētiskus ideālus.

Medicina morbi non mori antidotus.

Medicīna ir līdzeklis cīņā ar slimību, ne ar nāvi.

R.Hemsingam - Greifsvāldes universitātes medicīnas profesors J.Eberhards. 1627.

Una artium medicina imperatoribus quoque imperat. Plinius

Vienīgā māksla, kas valda pār valdniekiem, ir medicīna. Plinijs

R.Hemsingam - savam vienīgajam draugam. J.Rābe Leidenē. 1629.

Geschiht es nicht in der Jugend, So geschicht es doch im Alter.

Ja kas nenotiek jaunībā, Tad tas notiek vecumdienās.

R.Hemsingam - H.Besserers no Ulmas Leidenē. 1629.

Sentences no R.Hemsinga albuma

Musica grata deo, mistica grata viris.

Mūzika mīļa Dievam, mistika mīļa ļaudim.

R.Hemsingam - J.Lotihijš Rigā. 1625.